

ATTITUDINEA CERCURILOR OFICIALE AUSTRIECE FAȚĂ DE
ROMÂNII ORTODOCȘI DIN TRANSILVANIA, LA MIJLOCUL
SECOLULUI AL XVIII-LEA, ÎN BAZA ACTELOR CONSILIULUI
AULIC DE RĂZBOI ȘI A RAPOARTELOR CONFERINȚELOR
MINISTERIALE DIN VIENA

Mihai Săsăujan

A doua jumătate a secolului al XVIII-lea a fost una din perioadele cele mai tensionate din istoria Transilvaniei. „Niciodată, în istoria lor de un mileniu și jumătate, satele românești n-au cunoscut o viață atât de tensionată și neliniștită ca în acest timp. A fost o succesiune halucinantă de lumini și umbre, în fața cărora cercetătorul de azi rămâne uimit și contrariat: să se minuneze de izbucnirile de lumină, sau să se înfioare în fața întunericului negru ca adâncul iadului? Documentele vremii ne îndreptățesc să facem și una și alta”¹.

Unirea bisericească din Transilvania, confirmată în mod oficial de împăratul Leopold I la 19/30 martie 1701, a determinat, de la început, opoziții în rândul românilor din Principat. După moartea episcopului Atanasie (1713) opoziția s-a întărit. În timpul păstoririi urmașului său, opoziția s-a constituit și pe plan bisericesc. A apărut o ruptură în rândul românilor din Transilvania, în uniți și ortodocși. O istorie dureroasă începea de acum înainte².

I. *Escaladarea tensiunilor confesionale la mijlocul sec. al XVIII-lea*

Tensiunile confesionale au cunoscut o evidentă escaladare, mai ales după luna mai a anului 1744, când a pătruns în Transilvania, din Banatul de Timișoara, călugărul ortodox sârb Visarion Sarai, atrăgând atenția țăranilor români cu privire la unire și mobilizându-i pe aceștia împotriva preoților lor uniți. În satul Lipova a înălțat o cruce, de unde a și predicat³, răspândindu-și învățătura⁴. Sub îmbrăcăminte, purta „o cruce de metal pe spate, iar în jurul mijlocului un lanț”⁵, acest lucru impresionându-i pe cei care îl ascultau.

¹ Zenovie Pâclișanu, *Istoria Bisericii Române Unite*. Partea a doua (1752-1783), în *Perspective*, nr. 53-60, iulie 1991/iunie 1993, p. 30.

² Ernst Chr. Suttner, *Die orthodoxe Kirche im Österreich. Ein Überblick vom 16. Jahrhundert bis in unsere Gegenwart*, în *Internationale Kirchliche Zeitschrift*, 76, 1986, p. 238.

³ Kriegsarchiv Wien, *Hofkriegsrat (HKR), Prot. Expeditur 1744*, fol. 1885, iunie, nr. 404: „Nebst dem zeiget aus anligenden bericht des lippovals districts verwalter ampts, was gedachten Callugier Vissarion für schädliche unternehmungen in aufsetzung eines holzernen Kreuz bei Lippova und wegen gemachten offentlichen predigen ausgeübet haben”.

⁴ *Ibidem*, fol. 1563r-v, mai, nr. 542: „Schismatische Caluger seine lehr ausgebreithet”.

⁵ Kriegsarchiv Wien, *HKR, Prot. Registratur 1744*, fol. 1708v-1709r, 27 iunie, nr. 644: „Notificatur das an dem aus Siebenbürgen nach Temeswar überbrachten seithero alhier

În urma predicilor sale, s-au înregistrat modificări evidente la nivelul percepției unirii în rândul comunităților de credincioși. Potrivit afirmațiilor guvernatorului Haller al Transilvaniei, în mai puțin de șase săptămâni, Visarion a răsturnat întregul sistem al unirii⁶. Este cunoscut deja discursul confesional identitar al acestuia, prin care nega, la acea vreme, sacramentalitatea tainelor săvârșite de preoții uniți, înfricoșându-i pe țărani cu pedeapsa veșnică, în cazul în care i-ar fi acceptat în continuare pe preoții lor uniți.

Unii credincioși aflaseră abia acum, că preoții lor erau uniți. Ei susțineau „că pentru prima dată auziseră de la un om trimis de Dumnezeu, cum îl numeau ei pe Visarion, că preoții lor acceptaseră unirea și că ei înșiși erau considerați uniți”⁷.

Alții știau despre acest lucru, dar aveau o altă percepție asupra Unirii, decât cea pe care o prezenta Visarion. Este elocvent, în acest sens, cazul unor credincioși din Făgăraș, care frecventau biserica unită din satul lor, conștienți că își păstrează, pe mai departe, identitatea confesională, dar care, după predicile călugărului Visarion în Transilvania, amenințau cu părăsirea Unirii⁸. Și unii și alții n-au mai frecventat bisericile unite, alungându-i chiar pe preoții uniți din satele lor⁹.

Acțiunea călugărului Visarion a fost continuată de alți clerici ortodocși, care au pătruns în Principat, îndemnându-i pe credincioșii români la părăsirea Unirii, la alungarea preoților uniți și la păstrarea legii și a credinței răsăritene ortodoxe. Acțiunea de revoltă și rezistență împotriva Unirii s-a manifestat apoi pe plan local, mai ales în zona sudică a Transilvaniei, înregistrând foarte multe conflicte dureroase între românii ortodocși, preoții uniți și autoritățile locale, intensitatea maximă a tensiunilor fiind înregistrată în anii 1759-1761, în cadrul

---

angelangten Calugier unter seiner Kleydung auf dem Rücken anders nichts, als ein eysernes Kreuz nebst einer dergleichen Ketten umb den Leib befunden worden seye“.

⁶ Keith Hitchins, *Die Idee der Nation bei den Rumänen in Transsilvanien*, București 1989, p. 64, cit. după Silviu Dragomir, *Istoria dezrobirii religioase a românilor din Ardeal în secolul XVIII*, vol. I, Sibiu, 1920, Anexe, p. 41.

⁷ Keith Hitchins, *Conștiință națională și acțiune politică la românii din Transilvania 1700-1868*, Cluj-Napoca, 1987, p. 48.

⁸ S. Dragomir, *op. cit.*, p. 145: „Când am început să umblăm în biserica unită, ne-am dus la preotul unit Vasile, că dumnealui atunci încă nu se făcuse unit și l-am întrebat pe dânsul să ne spună dacă vede și știe că suferă vreo schimbare prin unire, legea și pravila cea de ritul românesc răsăritean. Dumnealui s-a jurat pe credința de preot că nu suferă nici o schimbare. Dar acum, luând cunoștință că călugărul care a venit în Ardeal a arătat multe schimbări ale religiei noastre, dacă nu vom fi lămuriți și dacă simțim vreo abatere de la credința noastră, noi ne vom lepăda cu totul de unire”.

⁹ Kriegsarchiv Wien, HKR, *Prot. Expeditur 1744*, fol. 1663v, mai, nr. 860: „durch den Schismatischen Caluger erweckhten ohnrue, und daß die nicht frequentierung des unierten Kirchen”.

mişcării conduse de călugărul Sofronie de la Cioara și Ioan din Sadu, izbucnită în Carpații Apuseni și extinsă apoi până în Sătmar și Maramureș¹⁰. La 25 februarie 1761, călugărul Sofronie convoca un sinod la Alba Iulia, la care au participat peste 2000 de oameni¹¹. Preoții și credincioșii prezenți la acest sinod și-au exprimat hotărârea fermă de a rămâne statornici în legea lor „neunită”, cerând însă administrației locale încetarea măsurilor violente pentru trecerea la „uniație” și avertizându-i chiar pe cei în cauză de consecințele grave ce vor putea apărea în cazul continuării aceluiași tratament dur la adresa ortodocșilor de acolo.

II. Deciziile Consiliului Aulic de Război pentru rezolvarea situațiilor confesionale tensionate

Documentele identificate în Arhiva Consiliului Aulic de Război din Viena cu referire la situațiile confesionale tensionate, mai ales în zona de

---

¹⁰ Mircea Păcurariu, *Geschichte der rumänischen orthodoxen Kirche*, Erlangen, Oikonomia, Bd. 33, 1994, p. 377-378: „Pretutindenii au fost alungați preoții uniți și au fost ținute adunări ale țărănilor, în care s-a cerut ca toți cei care au trecut la Biserica unită prin forță sau necunoaștere, să revină la ortodoxie. S-a cerut libertate religioasă, numirea unui episcop ortodox, eliberarea tuturor celor care sufereau pentru credința lor și se aflau în închisori, retrocedarea bisericilor care aparținuseră înainte ortodocșilor [...]. Răscoala condusă de călugărul Sofronie a fost o victorie strălucită a Bisericii ortodoxe din Transilvania”.

¹¹ Kriegsarchiv Wien, HKR, *Prot. In publicis 1761*, fol. 250v, 14 februarie, nr. 284. Prezentăm, în acest sens, o scrisoare a călugărului Sofronie adresată după sinod, „odorbireului” din Hațeg: „Prea cinstiților de bun neam, jupânului odorbireu Martin Dodrosk din oraș Hațeg și altor asemenea, fericită sănătate și tot binele de la milostivul Dumnezeu poftim Domniilor Voastre. După aceea noi soborul preoților neuniți împreună cu toți mireni cei de o credință, orașeni și lătureni, dăm această plânsoare de rugare și mărturisire în știre domniilor voastre, ca să plinim voia și porunca înălțatei crăieșe, să nu mai aibă înălțata crăiasă supărare de plânsoarele noastre; altfel noi pe nimeni n-om sili la neuniație, nici pe cei ce ar ține uniația nu vom huli, încă nici om îndemna a o lepăda, ci încă celor ce ar veni la noi, trepederi și kilsujele le făgăduim; iar celor ce n-or vrea uniația a ține, silă și supărare să n-aibă de la domniile voastre; încă tocmai și făgăduieli sau carte de la mână să fie dat, și va căuta în urmă lucrul acela; întrebându-i-au cineva să-și aleagă voia lor, sau făgăduiau cu sila de s-au făgăduit? Pentru aceea noi mărturisim dumitale jupâne odorbireu, ca să n-avem înaintea lui Dumnezeu păcat și înaintea înălțatei crăieșe [...], că pre cum avem noi cu tot neamul nostru din Ardeal, toți un Dumnezeu, toți o lege, deodată împărțite, toți o stăpânire și o crăime, așa noi toți care vin la noi suntem iscăliți și încredințați sau să fim toți robi, sau toți pustiiți sau toți omorâți sau toți în pace, pentru aceea, dumneata de vei ști pace și dragoste, nu mai făcea oamenilor robie sau pradă sau bătaie, că noi mai multă supărare pentru lege n-om putea răbda; și de se va face vreo stricare în țară din unele ca acestea, atunci să nu se bănuiască că noi plânsoarea aceasta și altele care cu atâta rugare și cu tudomânie vi le dăm, lăsăm pâraie după jale; și când sau o moarte sau vreo stricare mare, atunci noi vom arăta la înălțata crăiasă cât v-am rugat și v-am tudomânit și nu v-ați înțeles; dară de aveți a căuta ceva, veți căuta la comisie, că noi dacă nu ne plac popii uniți a ne griji la ei, nu ne vom lăsa să pierim cu sufletul. Al Măriei Voastre mai mic și plecat, eu popa Sofronie dimpreună cu tot clerul cel pe lege grecească neuniți”. A se vedea Hofkammerarchiv Wien (HKA), *Siebenbürgische Kameralverhandlungen*, rote nr. 84, fol. 877r-v, martie 1761.

graniță a Transilvaniei, menționează și metodele ferme prin care autoritățile militare au încercat rezolvarea acestora.

Datorită pericolului în care se afla Unirea cu Biserica catolică prin pătrunderea călugărului Visarion în Transilvania, care și-a răspândit învățătura, atrăgând poporul de partea sa, Consiliul Aulic de Război¹² a dispus, în luna mai 1744, arestarea sa¹³. A fost arestat și transportat în mai multe închisori: în Deva¹⁴, Timișoara¹⁵, Esseg¹⁶, iar în final, în august 1744, în Tirol, la Kufstein¹⁷.

Au fost interzise ieșirile sau intrările în Transilvania ale „călugărilor și preoților sârbi” care nu aveau asupra lor pașaport militar. Clericii ajunși deja în Principat, numiți în documente „impostori”, trebuiau tratați cu „toată precauția”. Urma să se verifice și să se identifice persoana care trimitea, de fapt, pe acești „emisari” în Transilvania¹⁸. Mitropolitului ortodox din Karloviț i se interzicea categoric, orice misiune în Principat, fără permisiune imperială prealabilă¹⁹.

---

¹² Ca informație tehnică, menționăm faptul că actele identificate în Arhiva de Război din Viena (Direcția Consiliului Aulic de Război) constituie doar rezumatele păstrate în așa-numitele Indexuri și Protocoale *Registratur* și *Expeditur* (1744-1753) și *In Publicis* (după anul 1753) ale documentelor redactate pe această temă, care însă, nu s-au mai păstrat, și care ar fi putut aduce multe informații suplimentare detaliate pentru subiectul abordat.

¹³ Kriegsarchiv Wien, HKR, *Prot. Registratur 1744*, fol. 1319r, 13 mai, nr. 233: „der aus dem Temesvarer Banat ohne einigen Pass sich in Siebenbürgen eingeschlichene Schismatische Calugier als ein ErzImposteur beym Kopf genohmen und arrestiret”.

¹⁴ *Ibidem*, vezi și fol. 1403, 20 mai, nr. 461: „Das der in Deva verarrestirte schismatische Calugier nach Temesvar abgeführt”.

¹⁵ *Ibidem*, nr. 462: „Das man an Czernin verordnet, sich mit Ihme einzuverstehen auf was arth der in Deva verarrestirte schismatische Calugier am fügigsten nach Temesvar übergebracht werden könne; comittendo selben bey seiner anlangung zu Temesvar in engen arrest zu setzen, auch Ihme mit Jemanden zu reden, oder zu schreiben keineswegs zugestatten”.

¹⁶ Kriegsarchiv Wien, HKR, *Prot. Expeditur 1744*, fol. 1885, iunie, nr. 404: „Schismatischen Caluger Vissarion, noch weithers ferunt nacher Essegg übereifert, und aldorth mit arrest angehalten werden könnte”.

¹⁷ Kriegsarchiv Wien, HKR, *Prot. Expeditur 1744*, fol. 2348, iulie, nr. 892: „der inberührt aus Siebenbürgen in das allhiessige Militar Stockhaus überbrachte raizische Calugier als ein Impostor nacher Tyrol abgeführt und daselbsten unter genauer obsicht wohl gehalten werden solle”; Kriegsarchiv Wien, HKR, *Prot. Registratur 1744*, fol. 1977, 28 iulie, nr. 707: „den in hisigen militar Stockhaus arrestirten Raizischen Calugier mit erst verfahren sicherer gelegenheit nach Koefstein in Tyrol abführen zulassen”; *ibidem*, fol. 2121v, 10 august, nr. 272: „das für den nach Kuefstein in arrest abzuführen kommenden bekannten Raizischen Calugier” ș.a.

¹⁸ *Ibidem*. „sowohl dises als anderer Pley imposteurs mit aller praecautions zu tractiren, besonders aber zu erforschen, wer aigentlich die abschikung Pley emissariorum veranlast habe”.

¹⁹ *Ibidem*, fol. 1691v, 24 iunie, nr. 606: „Räzischen Patriarchen und Metropolitnen [...] fürs künftige ohne überkommend königlichen Erlaubnus keines Weegs einige Missionen irgendwo abzuordnen”.

În luna iulie 1744 au fost arestați în Transilvania alți *doi călugări*, care au răspândit în districtul Timișoarei „crența schismatică”²⁰. Autoritățile militare locale trebuiau să împiedice răspândirea spre Ungaria a „învățăturilor greșite ale celor doi călugări schismatici călători”²¹.

În luna august a aceluiași an a fost arestat *un călugăr* ortodox, care pătrunsese în Transilvania și instigase împotriva unirii în teritoriul de jurisdicție al episcopului unit²².

La începutul lui septembrie 1744 se aflau arestați „*patru călugări și pop?*”²³. Alți *doi* pătrunseseră în Transilvania. Înainte de a intra în Principat, unul din ei a dezgropat în Lipova crucea călugărului Visarion²⁴.

La 10 noiembrie 1744, ofițerul militar de la trecătoarea Turnu Roșu (în Transilvania) trimitea generalului militar din Sibiu un raport, în care prezenta faptele a *cinci preoți ortodocși care veniseră din Țara Românească* și acționau împotriva Unirii. Acei preoți primiseră hirotonia doar cu trei ani înainte, până atunci ei fiind simpli țărani. Ridicaseră, într-o pădure, o capelă, unde se adunau la rugăciune foarte mulți oameni. Preoții uniți „n-au mai putut boteza nici un copil și n-au mai putut săvârși nici o altă slujbă”²⁵, deoarece întreg poporul se adresa doar preoților „schismatici”.

În aceeași lună, protopopul unit Nicolae Pop din Balomir se adresa secretarului de război, Beckers, prezentând „*comportamentul rău*”²⁶ al țăranilor ortodocși, cerând sprijin militar împotriva actelor violente ale acestora²⁷.

---

²⁰ Kriegsarchiv Wien, HKR, *Prot. Expeditur 1744*, fol. 2198r-v, iulie, nr. 413: „den schismatischen Glauben”.

²¹ Kriegsarchiv Wien, HKR, *Prot. Registratur 1744*, fol. 1929v, 21 iulie, nr. 557: „verschiedene irrigte lehhrsätze ausreisenden zweyen schismatischen Callugiern”.

²² Kriegsarchiv Wien, HKR, *Prot. Expeditur 1744*, fol. 2549v-2550r, august, nr. 250.

²³ Kriegsarchiv Wien, HKR, *Prot. Registratur 1744*, fol. 2322v-2323r, 2 septembrie, nr. 52: „in Verhaftt sizenden vier Calugier und Poppen”.

²⁴ Kriegsarchiv Wien, HKR, *Prot. Expeditur 1744*, fol. 3315v-3316r, octombrie, nr. 169: „von einem deren in dem Temesvarer district, und 7bürgen sich aufhaltenden zwey schismatischen Calugiern, zu Lippova aufgerichteten Kreuz, nebst dem gesundeite Brunn widerumb ausgegraben”.

²⁵ Kriegsarchiv Wien, HKR, *Prot. Expeditur 1745*, fol. 29r-v, ianuarie, nr. 873: „seithero dieselben den dienst angetreten, und eine Capelle in den Waldt gebaut haben, allwo nicht allein ein Dorf, sondern noch ander mehrerer jederzeit eingehen und die übrige regulierte pfaffen, kein Kind mehr taufen noch ein anderen dienst mehr thun, sondern alles zu denen systatischen laufen thut”.

²⁶ *Ibidem*, fol. 32v: „den Arhidiaconu zu Balomir Nicolao Pop eingereichte Speciem facti über das ohngebührliche betragen der Schismaticern und was besagter Arhidiaconus diesfals sub lit. H an dem Kr. Secretario Beckers erlassen”.

²⁷ *Ibidem*, fol. 26r: „Ego autem nihil considerarem magis proficuum quam si ad pagum illum miteretur bona manus militum”.

La 23 decembrie 1744, generalul Czernin își exprima îngrijorarea față de starea Unirii și a liniștii interne a Principatului, agravată de acțiunile mai sus amintite²⁸. Își exprima însă și totala nemulțumire față de colaborarea cu stările catolice, cu teologul iezuit și cu guvernatorul catolic în ce privește protejarea Unirii și asigurarea climatului de securitate internă a Principatului.

În anul 1745, *unii preoți ortodocși* care au venit din Țara Românească n-au respectat termenul de carantină impus la graniță, în cadrul cordonului sanitar existent, „strecurându-se”²⁹ în satul Săliște, lângă Sibiu, unde i-au mobilizat pe locuitorii din această zonă împotriva Unirii. Fiind prinși de autoritățile militare locale, au fost aduși înapoi în carantină la trecătoarea Turnu Roșu, unde au rămas mai departe sub strictă supraveghere³⁰.

La 2 iunie 1745, a fost dispusă „asistența militară”³¹ în sprijinul guvernatorului din Transilvania. *Trei preoți* au fugit din carantina impusă la trecătoarea Turnu Roșu, oprindu-se tot în apropierea satului Săliște. Au fost dispuse metode pașnice pentru tratarea „valahilor încăpățânați”³² care locuiau în acest scaun. Datorită unei mișcări populare ample împotriva Unirii, Consiliul Aulic de Război a dispus, trei ani mai târziu, trimiterea în această zonă a două companii de infanterie³³.

În iulie 1745 au fost arestați *alți trei călugări sârbi* la trecătoarea Vulcan³⁴. Datorită unei rezistențe înverșunate a țăranilor, aceștia au fost eliberați.

Pentru anii 1756-1758 există numeroase rapoarte privitoare la acțiunea *preotului Ioan (Ioaneș) din Galeș*. Episcopul unit³⁵ din Transilvania și Cancelaria Aulică transilvană din Viena³⁶ au înaintat memorii împotriva lui. A fost arestat în luna mai 1756, condamnat „ad perpetuos carceres”³⁷ și ținut sub pază în

---

²⁸ *Ibidem*, fol. 31v: „satsamm zu ermessenn ist daß der union und zu gleich des Landes innerlichen ruhestand großes unheil besvorstehe”.

²⁹ *Ibidem*, vezi și *Prot. Registratur 1745*, fol. 555-556, 24 februarie, nr. 663.

³⁰ Kriegsarchiv Wien, HKR, *Prot. Registratur 1745*, fol. 780, 17 martie, nr. 448: „die in der contumaz an rothenthurm befindliche 3 bemerkte Poppen ohngeacht ihrer vorgesterckten Contumaz Zeit gleichwollen in weitherer Verwahrung angehalten werden sollen”.

³¹ *Ibidem*, fol. 1444, 2 iunie, nr. 13.

³² Kriegsarchiv Wien, HKR, *Prot. Registratur 1746*, fol. 1263, 28 mai, nr. 519: „denen unirten Wallachen anzugedeyhenden protection, auch wie die in dem Szelistier Stuhl befindlichen meistens hartnäckige Pley Wallachen mit gelindigkeit zu traktiren wären, erlassen wird”.

³³ Kriegsarchiv Wien, HKR, *Prot. Registratur 1749*, fol. 466r-v, 12 mai, nr. 201; *Prot. Expeditur 1749*, fol. 415, martie, nr. 381.

³⁴ Kriegsarchiv Wien, HKR, *Prot. Expeditur 1745*, fol. 2026, iulie, nr. 374.

³⁵ Mircea Păcurariu, *Sfinți daco-romani și români*, Iași, 1994, p. 124.

³⁶ Ioan Lupaș, *Contribuții documentare la istoria satelor transilvane*, în *Studii, conferințe și comunicări istorice*, vol. IV, Sibiu, 1943, p. 256.

³⁷ Kriegsarchiv Wien, HKR, *Prot. In publicis 1757*, fol. 1781v, 25 septembrie, nr. 522.

Sibiu³⁸. În luna august a fost transportat la Deva. Aici urma să rămână până la noi ordine și până la încheierea perioadei de carantină impusă la graniță, datorită extinderii ciumei³⁹. În iulie 1757 a fost dispusă transportarea sa în Graz sau Italia⁴⁰. Cancelariei Aulice transilvane din Viena i s-a lăsat dreptul de a decide în privința locului de detenție al acestuia: „sau într-unul din castelele din Italia sau în fortăreața din Grätz”⁴¹. În ianuarie 1758, preotul Ioan era transportat mai departe prin Timișoara, Kosovo spre Graz⁴².

În luna august 1760, *preotul Ioan din Sadu* a răspândit în comitatul Cluj o circulară⁴³ și a pornit o mișcare populară în comitatul Turda. A fost arestat, fiind transportat la Debrecen⁴⁴. La 22 august se afla închis la Raab⁴⁵. A fost transportat ulterior la Viena, unde a avut la dispoziție o cameră specială, neîncuiată⁴⁶, aflându-se totuși sub control strict⁴⁷.

---

³⁸ Kriegsarchiv Wien, HKR, *Prot. In publicis 1756*, fol. 1168v, 9 iunie, nr. 107: „Übrigens wirdet approbiret das der Popp Ioannes als ein abführer von der Union angehalten, und dem Provinciali zu Hermanstatt übergeben [...]”.

³⁹ *Ibidem*, fol. 1767v, 20 august, nr. 534: „Wie der bis anhero zu Hermannstatt angehaltene aufhezer, und beförderer deren ehemaligen wallachischen Unruhen Popa Iuon nacher Deva überbracht und alda bis zu aufhebung des Pest-Cordon, und anderweite Verordnung bewachret, und aus dem Provincial Fundo verpfleget werden solle”.

⁴⁰ Kriegsarchiv Wien, HKR, *Prot. In publicis 1757*, fol. 1260, 13 iulie, nr. 329: „Wirdet angetragen den zu Deva innsezenden Poppen Iuon entweder nacher Grätz, oder Italien in eine Vöstung transportiren zu lassen”.

⁴¹ *Ibidem*, fol. 1781v, 25 septembrie, nr. 522: „Wirdet von der Siebenbürgische Hofkanzlei die Erklärung noch mahlen abgeforderet, wohin der zu Deva in Siebenbürgen jezo gefänglich einzisende ad perpetuos Carceres verurtheilte Popp Juon zu überstehung der Strafe abzuführen kommet, massen Ihr die Wahl gelassen, entweder eines deren Italienischen Schlöseren oder aber die Vöstung grätz zu bestimmen”.

⁴² Kriegsarchiv Wien, HKR, *Prot. In publicis 1758*, fol. 41, 5 ianuarie, nr. 96; *ibidem*, fol. 63v, 7 ianuarie, nr. 182: „Montoya General berichtet mit was Vorsicht- und Sicherheit anbefohlener massen der aus Siebenbürgen nacher Grätz abzuführende wallachische Popp Jvan von dannen bis nacher Cohsova abgeschickt, und daselbst einem aus dem Temeswarer Banat schon zugegen gewesten Koharischen Regiments Commando zur weitheren Beförderung übergeben worden”.

⁴³ Kriegsarchiv Wien, HKR, *Prot. In publicis 1760*, fol. 1358, 9 august, nr. 162.

⁴⁴ *Ibidem*, fol. 1358v, 9 august, nr. 164: „Montoya Generall berichtet daß der schismatischen Wallachische Popp Juan von Szad zu St. Peter in dem Thordaer Comitatz, ohngeachtet sich die Wallachen mit [...] brügeln, und anderen derley Instrumenten widersetzet, in Arrest nacher Marusvarahel, und von dannen nacher Debreczin überbracht worden seye”.

⁴⁵ *Ibidem*, fol. 1423, 22 august, nr. 409: „Palfy Leopold General berichtet, daß nach anzeige des Raaberischen Platz Major Ingram von Liebenrein von denen 2 wallachischen nichtunirten Poppen der Popp Joan zu Raab arrestirt sich befinde”.

⁴⁶ *Ibidem*, fol. 1473, 1 septembrie, nr. 1: „Das der anhero überbrachte Pop Jvan in einem besonderen Zimmer und zwar ungeschlossener, doch aber unter genauen aufsicht, und damit Er nicht etwa mit jemanden Umgang zu pflegen die gelegenheit überkomme, bewahrlich aufbehalten”.

În legătură cu acțiunea *călugărului Sofronie*, în anii 1759-1761 au fost trimise numeroase rapoarte Consiliului Aulic de Război din Viena⁴⁸. La începutul anilor 1760, datorită „valahilor schismatici instigatori din Transilvania”⁴⁹, generalul Montoya a dispus trimiterea în Principat a 4000 de croați și a 600 de husari.

Toate aceste documente evidențiază maniera categorică prin care puterea militară a încercat să rezolve la granița transilvană a Imperiului austriac, situațiile conflictuale de natură confesională, urmărind protejarea și menținerea Unirii cu Biserica Romei, prin arestarea și pedepsirea celor care pătrundeau în Principat și mobilizau comunitățile satelor la opoziție față de preoții uniți.

Dorim să propunem spre reflecție, în acest punct al dezbaterii noastre, și o remarcă esențială pentru înțelegerea situației complexe înregistrate, la mijlocul secolului al XVIII-lea, la granița transilvană. Analiza documentelor de arhivă demonstrează faptul că măsurile de interdicție a trecerii Carpaților nu au fost luate în baza unor rațiuni de natură exclusiv confesională.

Au existat și *rațiuni militare și sanitare* explicate în acest sens.

Principatul Transilvaniei, parte integrantă a Imperiului habsburgic în secolul al XVIII-lea, prezenta caracteristicile unui teritoriu nesigur, cu riscuri permanente pe plan intern și extern, putând periclita în mod indirect, stabilitatea Imperiului. Încă din primii ani ai domniei împărătesei Maria Tereza (1740-1780), a fost asemănat cu un cal, „căruiă nu i-ar fi nimic mai ușor, decât să-și doboare călărețul”⁵⁰. *Securitatea militară* se impunea cu atât mai mult cu cât Carpații constituiau, în același timp, granița sudică a Imperiului austriac. Principatului îi revenea rolul de bastion militar împotriva Imperiului otoman, care se întindea și peste Țara Românească, Moldova și Peninsula Balcanică⁵¹.

---

⁴⁷ *Ibidem*: „Das der anhero überbrachte Pop Jvan in einem besonderen Zimmer und zwar ungeschlossener, doch aber unter genauen aufsicht, und damit Er nicht etwa mit jemanden Umgang zu pflügen die gelegenheit überkomme, bewahrlich aufbehalten”.

⁴⁸ *Ibidem*, fol. 1199, 1351; *Prot. In publicis 1761*, fol. 225, 250, 313, 373, 508, 731.

⁴⁹ Kriegsarchiv Wien, HKR, *Prot. In publicis 1761*, fol. 250v, 14 februarie, nr. 284: „in Sachen den von denen aufrührischen Scismatischen Wallachen in Siebenbürgen immer mehr und mehr unternemenden zusammen rottirung dem fürstenthumb bevorstehenden äussersten Gefahr, und daher sich erbittenden dahin absendung 4000 Kroathen und 600 Husaren”.

⁵⁰ Kriegsarchiv Wien, *Hofkriegsrätliche Kanzlei*, XVI, 1742, nr. 44, folie 5r: „Der verstorbene Vice Kanzler Baron Kaszoni hat Siebenbürgen einem pferd verglichen, deme nichts leichter wäre als seinen Reuther abzuwerffen”.

⁵¹ Kalman Benda, *Das Grossfürstentum Siebenbürgen unter Maria Theresia*, în Gerda Mraz (ed.), *Maria Theresia als Königin von Ungarn (Jahrbuch für österreichische Kulturgeschichte, Bd. X)*, Eisenstadt, 1984, p. 148.

Devenea astfel un avanpost de apărare a celorlalte țări ocupate, constituind în același timp și „o citadelă naturală a regatului Ungariei”⁵².

Alături de funcțiunile militare, granița transilvană a îndeplinit și o *funcție sanitară*⁵³. De-a lungul graniței a fost instituit un cordon sanitar, care să protejeze pe locuitorii Principatului Transilvaniei de ciuma care era, deja, răspândită în Imperiul otoman. În perioada 1747-1763 au fost emise numeroase dispoziții în acest sens, care stabileau și perioadele de carantină, ele fiind schimbate des⁵⁴, ajungându-se chiar la perioada maximă de carantină de 84 de zile. Pedepsele dispuse pentru cei care nu respectau dispozițiile sanitare au fost foarte aspre. Dispozițiile nu făceau deosebire privind starea socială, etnică sau confesională a locuitorilor Transilvaniei⁵⁵.

III. *Percepția cercurilor oficiale austriece cu privire la apartenența confesională a românilor din Transilvania*

Revenind la dispozițiile autorităților militare austriece, emise după anul 1744, cu privire la situațiile confesionale tensionate din Transilvania, constatăm, pe baza documentelor de arhivă, o specială percepție a configurării confesionale din partea acestora, care n-a coincis cu realitatea din Principat. Atât deciziile Consiliului Aulic de Război din Viena, cât și rezoluțiile imperiale emise pentru autoritățile politice locale din Transilvania indică preocuparea Curții din Viena pentru ocrotirea poporului și a clerului unit. „O jumătate de veac, Curtea a menținut ficțiunea că Biserica greco-catolică ar cuprinde pe toți

---

⁵² Kriegsarchiv Wien, *Hofkriegsrätliche Kanzlei*, XVI, 1742, nr. 44. Este vorba de unele acte (39 de pagini) găsite în memoriile președintelui Consiliului aulic de război Harrach, care poartă titlul: *Alleruntertänigst - Treu geborsamst und Pflichtermässigen Anmerkungen das Erbfürstentumb Siebenbürgen betreffend*.

⁵³ Tanasije Z. Ilic, *Der Sanitätskordon an der österreichischen militärgrenze und seine Funktionen zur Zeit Maria Theresia*, în Gerda Mraz (ed.), *Maria Theresia*, p. 348-349: „Pentru păstrarea sănătății popoarelor și a vitelor din țările austriece, au fost înființate stații de carantină, unde cei responsabili trebuiau să se îngrijească neîncetat, ca prin măsurile de prevenție și prin rigoarea folosită să împiedice pătrunderea bolilor contagioase în imperiu”.

⁵⁴ La 11 ianuarie 1746, 12 mai 1747, 12 martie 1748, 25 mai 1754, 6 iulie 1754, 22 septembrie 1756, 25 septembrie 1756, 17 martie 1757, 28 iunie 1757, 3 august 1757, 16 decembrie 1757, 28 februarie 1758, 29 august 1758, 9 septembrie 1758, 4 august 1759, 20 martie 1760 și 17 noiembrie 1760. Eudoxiu de Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria românilor*. Vol. XV. *Acte și scrisori din arhivele orașelor ardeleni (Bistrița, Brașov, Sibiu) publicate după copiile Academiei Române de Nicolae Iorga*, partea II, 1601-1825, București, 1913, p. 1675-1721.

⁵⁵ În anul 1745, așa cum am menționat deja, Consiliul Aulic de Război dădea o serie de dispoziții și în legătură cu unii preoți ortodocși, aflați în zona de carantină, stabilită la granița transilvană a Imperiului. Vezi Kriegsarchiv Wien, HKR, *Prot. Registratur 1745*, fol. 930, 31 martie, nr. 858: „[...] dan was respectu der endlichen die in der Contumaz an Rothen Thurm befindliche 3 bemerkte Poppen ohngeacht ihrer vorgestreckte Contumaz Zeit gleichwohlen in weitherer Verwahrung angehalten werden sollen”.

românii care locuiau în ținuturile ungare și răsăritene ale monarhiei”⁵⁶. Puterea politică și militară din Transilvania avea obligația de a ocroti pe românii uniți față de cei care încercau o mobilizare generală împotriva Unirii. Vom încerca să demonstrăm această afirmație pe baza documentelor.

Decizia Consiliului Aulic de Război trimisă, la 6 iunie 1744, generalului Czernin din Transilvania⁵⁷, menționa *națiunea valabă unită*. Într-un alt rescript imperial trimis mitropolitului din Karloviț, la 28 iulie 1745, privitor la acțiunea călugărului Visarion Sarai, același Consiliu Aulic de Război percepea, în mod identic, pe *românii din Transilvania ca fiind uniți cu Biserica Romei*⁵⁸.

Informațiile trimise de autoritățile locale din Transilvania Curții din Viena, privitoare la apartenența confesională a românilor din Principat, întrețineau același punct de vedere. În luna noiembrie 1750, *guvernatorul Transilvaniei* transmitea Cancelariei Aulice transilvane faptul că *în Transilvania nu există „schismatici” în afară de unii comercianți greci și unii călugări care au pătruns din Moldova sau Țara Românească*⁵⁹.

La 18 februarie 1751, *vicarul Petru Pavel Aron* transmitea guvernatorului că situația Unirii a fost în foarte mare măsură restabilită, că *majoritatea locuitorilor au revenit la Unire*, informație pe care guvernatorul a transmis-o ulterior, la 5 aprilie 1751, Curții⁶⁰.

Mitropolitul Pavel Nenadovici însuși se adresa în scris, în anul 1751, românilor ortodocși din Transilvania, cerându-le să-și exprime dorința la Curte în legătură cu numirea unui episcop ortodox, arătându-le că autoritățile austriece nu cunosc nimic despre aceasta, considerându-i pe *majoritatea dintre ei ca fiind uniți*, potrivit rapoartelor trimise la Viena de către „preoții uniți și guvernator”⁶¹.

---

⁵⁶ Mathias Bernath, *Habsburgii și începuturile formării națiunii române*, Cluj-Napoca, 1994, p. 165.

⁵⁷ Kriegsarchiv Wien, HKR, *Prot. Registratur 1744*, fol. 1537v-1538r, 6 iunie, nr. 104: „unirten wallachischen Nation”.

⁵⁸ Kriegsarchiv Wien, HKR, *Prot. Registratur 1745*, fol. 1918, 28 iulie, nr. 589: „An rätischen Patriarchen. Das selber des von dem voriges Jahr in Siebenbürgen arrestirt wordenen Calugier bey Lippova und Temesvares Banat zu Verführung des unirt wallachischen Volks errichtet wordener Kreuz, und gesegneten Brun, respective zerstören und demoliren lassen solle”.

⁵⁹ Augustin Bunea, *Din istoria românilor. Episcopul Ioan Inocențiu Klein (1728-1751)*, Blaj, 1900, p. 253.

⁶⁰ S. Dragomir, *Istoria desrobirei religioase*, vol. II, p. 2-7.

⁶¹ Eudoxiu Hurmuzaki, *Fragmente din istoria românilor*, vol. II, București, 1900, p. 194: „A sosit timpul ca să vă roștiți în ceea ce privește credința voastră, să spuneți dacă doriți ori nu să vă vie un episcop de ritul grecesc neunit, căci dacă nu vă veți cere voi înșivă un asemenea episcop, nu are fără îndoială, nimeni să vi să impună cu de-a sila. Să știți adecă, că împărăteasa îi lasă orișicărei națiuni voie liberă de a stăruî în legea părinților ei. Împărăteasa, ea însăși mi-a răspuns că ea nu siluiește pe nimeni în credință, ci *voi înșivă, pornind din liberul vostru îndemn, primiți uniunea pentru care nu se face siluire*, în același sens se pronunță și toate raporturile trimise împărătesei de

La 7 septembrie 1757, *guvernul Transilvaniei* transmitea Curții imperiale informații despre suferințele preoților români uniți, provocate de cei care nu doreau să aparțină Bisericii române unite. În raport se arăta faptul că în anul 1698 *întreg clerul român din Transilvania a îmbrățișat Unirea*. În afară de orașul Brașov, poporul s-a alăturat cu bucurie clerului, îmbrățișând Unirea. Toate bisericile s-au aflat la acea vreme sub jurisdicția episcopului unit; de aceea, uniții ar fi proprietarii de drept ai acestora⁶².

Până spre sfârșitul anilor '50 ai secolului al XVIII-lea, Curtea de la Viena i-a considerat doar pe românii care locuiau în Brașov, Făgăraș și Sibiu ca fiind „neuniți” cu Biserica Romei. Aceștia și încă unor negustori greci și bulgari care locuiau în aceste localități, li s-a acordat dreptul de a-și exercita cultul religios, având permisiunea de a avea preoți ortodocși hirotoniți în afara Transilvaniei, de episcopul ortodox din Râmnicu Vâlcea, chiar și după anul 1739, când Oltenia, după douăzeci de ani de dominație austriacă, trecea sub dominație otomană.

Vom încerca să susținem această afirmație tot pe baza documentelor.

La 20 decembrie 1751, Consiliul Aulic de Război trimitea un amplu regulament militar imperial generalului Wallis din Transilvania, în care îi erau prezentate foarte exact, obligațiile și drepturile ce îi reveneau în Principat. Pe plan religios, cele patru religii: catolică, luterană, calvină și unitariană erau pe mai departe recunoscute, cu specificația că religia catolică trebuia considerată ca religie dominantă, iar celelalte trei („reformată, protestantă și ariană”) doar ca tolerate⁶³. Dispozițiile imperiale aminteau și *pe unii locuitori*, despre care se știa în Viena că aparțin Bisericii orientale de rit grec. Ei nu trebuiau persecutați, pe de altă parte însă, nu li se admitea vreo extindere a religiei lor⁶⁴. Trebuia urmărit și raportat Curții orice legătură secretă sau publică a acestor locuitori de rit grec cu Rusia, care nu ar fi corespuns intereselor imperiale habsburge⁶⁵.

Dispozițiile Consiliului Aulic de Război din Viena indică faptul că și după anul 1739, au fost aprobate trecerile peste graniță, în Transilvania, ale

---

preoții uniți și de guvernator. *Voi înșivă – zic ei – cereți cu toată tăria uniunea fără nici o siluire; nici că ați cerut vreodată fie de la guvern, fie de la guvernator, să vi se dea un episcop neunit [...]*”.

⁶² Augustin Bunea, *Episcopii Petru Pavel Aron și Dionisie Novacovici (1751-1764)*, Blaj, 1902, p. 119-120.

⁶³ Kriegsarchiv Wien, HKR, *Hofkriegsrätliche Kanzlei*, VII, 1751, nr. 300, fol. 14v: „die Katholische qua religio Dominans, et Dominantis, die andere drei aber, nehmlichen die reformirte, die Protestantische und die Arianische qua tolleratae anzusehen seyen”.

⁶⁴ *Ibidem*, fol. 15v: „einige Inwohner sich befinden, welche der Orientalischen Kirchen graeci ritus beygethan seynt so wollen Wir daß sie dabey zwar ohngekränckt zwar gelassen, zugleich aber keine unerlaubte extensio religionis Ihnen gestattet”.

⁶⁵ *Ibidem*, fol. 24r: „mit unseren Interesse nicht einstimmen möchte, nicht zurückzulassen, sondern zu Entdeckung derley geschäften allen Eyfer und Beschlossenheit anzuwenden”.

unor preoți hirotoniți în Țara Românească pentru locuitorii ortodocși din Brașov. Curtea din Viena acordase ortodocșilor din cele trei localități amintite, toleranță publică, în sensul în care aceștia aveau încuviințarea de a-și săvârși slujbele în biserici. La 20 martie 1748, Consiliul Aulic de Război a permis pătrunderea unui preot ortodox din Țara Românească în Transilvania, pentru a lua în grijă sa spirituală comunitatea ortodoxă din Brașov⁶⁶. Preotul respectiv a fost oprit pentru mai mult timp la graniță, în carantină⁶⁷. Două luni mai târziu, generalul comandant Platz din Transilvania a aprobat „trecerea din Țara Românească a preotului solicitat pentru grecii din Brașov”⁶⁸.

Libertatea cultului liturgic presupunea și existența cărților de cult pentru comunitățile ortodoxe. Documentele sunt din nou relevante și în acest sens.

În anii 1746-1747 au fost emise unele decrete imperiale în legătură cu pătrunderea cărților liturgice ortodoxe din Țările Române în Transilvania. În mai multe rânduri, s-a dispus ca românii uniți din Transilvania să li se interzică pe viitor folosirea cărților liturgice ortodoxe care veneau din Moldova și Țara Românească. Pentru ortodocși apăruse acum pericolul ca nici ei să nu poată folosi aceste cărți. La 23 noiembrie 1746, se interzicea pătrunderea cărților liturgice din Țara Românească și se dispunea ca exemplarele de acest fel, folosite până atunci de uniți, să fie confiscate⁶⁹. Această dispoziție a fost repetată în anul 1747⁷⁰. La 5 mai 1747, printr-un nou decret imperial se dispunea ca cei însărcinați cu paza graniței militare să confişte toate cărțile liturgice aduse în Transilvania și să le dea părinților iezuiți spre cenzurare⁷¹. La 18 iunie 1747 se dispuneau următoarele:

„După cum am hotărât și mai înainte, în ce privește cărțile schismaticilor așa și acum pomenim prea grațios să nu se îngăduie aducerea de cărți schismatice din Muntenia și Moldova pentru uniți și dispunem ca toate cărțile asemănătoare, îndată ce vor fi sosite la frontieră, la birourile noastre vamale, să se dea părinților iezuiți, pentru a fi revizuite sau cenzurate în prealabil și

---

⁶⁶ Kriegsarchiv Wien, HKR, *Prot. Registratur 1748*, fol. 466v-467r, 20 martie, nr. 247: „der pro administratione spiritualium aus der Wallachei herübergekommene Schismatische Gaistliche zu Kronstatt admittiret”.

⁶⁷ Kriegsarchiv Wien, HKR, *Prot. Expeditur 1748*, fol. 317, martie, nr. 134: „Siebenbürgische Hof Kanzley [...] wegen eines zu Vorsehung ihres Gottesdiensts von der griechischen Gemeinde zu Kronstatt aus der Wallachey beruffenen bereits in der Contumaz angelegten aber nicht eingelassen werden wollenden griechische Geistlichen darüber ertheilte antworth”.

⁶⁸ *Ibidem*, fol. 606v, mai, nr. 97: „Platz General [...] admittirung der aus Wallachey beruffenen Schismatischen Geistlichen für die griechen zu Kronstatt”.

⁶⁹ A. Bunea, *Episcopii*, p. 357, apud Florian Dudaș, *Vechi cărți românești călătoare*, București, 1987, p. 181.

⁷⁰ *Ibidem*.

⁷¹ Ilarion Pușcariu, *Documente pentru limbă și istorie*, vol. I, Sibiu 1889, p. 234, apud Fl. Dudaș, *Vechi cărți*, p. 188.

numai după aceea să fie eliberate proprietarilor, în afară de cazul când anume piedici ce s-ar descoperi s-ar aduce la cunoștința guvernatorului și consilierilor catolici și prin ei protectorilor. *Totuși, dispunem a se griji ca schismaticii să nu fie lipsiți prin aceasta de cărțile trebuincioase pentru cultul lor, în localitățile unde, prin mila noastră, sunt tolerați.* Pentru a scoate cărți potrivite Unirii, credem că este necesar a se ridica o tipografie în Transilvania. De aceea, vicarul episcopesc să ia înțelegere cu teologul iezuit și cu protectorii și unde și cu ce cheltuială s-ar putea ridica și înjgheba o asemenea tipografie⁷².

Politica vieneză urmărea așadar întărirea și extinderea Unirii în Transilvania, dispunând interzicerea folosirii de cărți liturgice ortodoxe de către românii uniți. *Autoritățile locale trebuiau să se îngrijească, însă, ca și ortodocșii, despre care se știa că există doar în câteva localități, să poată avea cărțile de care aveau nevoie la săvârșirea cultului.*

Complexitatea situației era dată și de faptul că, tocmai în perioada în care erau emise rescripte imperiale care dispuneau arestarea și îndepărtarea călugărilor și preoților ortodocși, care ar fi venit în Transilvania din Țara Românească, Moldova sau alte provincii turcești, periclitând „liniștea și ordinea” Principatului⁷³, au existat alți călugări ortodocși străini, care au obținut aprobarea imperială de a călători în Transilvania, pe motivul că n-ar fi avut gânduri ascunse, nefiind percepuți ca instigatori împotriva Unirii⁷⁴.

IV. Rezoluții imperiale pentru consolidarea Bisericii Unite din Transilvania

Conținutul decretelor imperiale, trimise în perioada anilor 1745-1761, autorităților politice din Transilvania (guvernatorului, guvernului și consilierilor catolici din guvern), oferă o înțelegere complexă a politicii bisericești austriece

---

⁷² S. Dragomir, *Istoria desrobirei*, vol. I, Anexe, doc. 41, p. 60: „Quemadmodum ratione librorum Schismaticorum antehac resolveramus, ita nunc clementissime mandamus ne ejusmodi Schismatici libri per Moldaviam vel Valachiam, aut aliunde Unitis inferendi admitantur; imo volumus, omnes similes libros, dum in passibus, ad officia nostra tricesimalia advenerint, priusquam extradantur, Patribus Societatis Jesu pro locorum opportunitate in praevidiam revisionem seu censuram consignandos et hac absoluta, demum proprietariis, nisi fors relevancia obstacula Vobis Gubernatori et Consiliariis nostris Catholicis detegenda, per vos autem Protectoribus ulterius intimanda obstiterint, estradendos: Observandum tamen praecimus, ne hac via, Schismatici in iis locis, in quibus de clementia nostra tolerati sunt, libris ad eorum Religionis Cultum necessariis, destituantur”.

⁷³ E. Hurmuzaki, *Documente*, vol. XV/2, doc. MMMXCIV, p. 1675-1676: „Ex quo autem politicarum rationum etiam intuitu, periculosum est quod inter schismaticos popas et calugeros non pauci sint ex Valachia et Moldavia et fors aliis etiam ex provinciis turcicis emissarii et vagabundi, cuiusmodi homines, tum attentione exquiri et ex illa finitima provincia successive eliminari curabitur, monerique illos quod si exinde ibi compareant, tanquam mandatorum reorum (sic) contemptores et transgressores mox incaptivabuntur poena arbitraria severe puniendi”.

⁷⁴ Mihai Săsăujan, *Politica bisericească a Curții din Viena în Transilvania (1740-1761)*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2003, p. 217-220.

în Principat: Curtea din Viena, care a avut ca țel primar al politicii sale bisericești întărirea și răspândirea Unirii în Transilvania, nu a înțeles starea confesională tensionată din Principat ca pe o stare de nemulțumire generală, determinată de măsurile de constrângere confesională înregistrate pe plan local și de dorința țăranilor români de a-și păstra, pe mai departe, legea și credința răsăriteană ortodoxă. Evenimentele înregistrate au fost percepute ca o instigare a poporului (care, după informațiile primite, ar fi primit în majoritate Unirea cu Biserica Romei) la părăsirea Unirii. În acest sens, s-a dispus pedepsirea tuturor persoanelor străine și localnice care determinau comunitățile la părăsirea Unirii. Ortodocșilor, despre care se știa că existau în număr foarte mic, li s-a acordat toleranță cu condiția de a nu crea tulburare împotriva Unirii.

Vom recurge la câteva din aceste rezoluții imperiale.

La 8 iunie 1746⁷⁵, era trimisă o rezoluție imperială autorităților politice locale din Transilvania în legătură cu măsurile ce trebuiau întreprinse pentru întărirea Unirii în Principat.

Împotriva celor *care au apostaziat de la Unire*, din simplă ignoranță sau din înțelegerea greșită potrivit căreia ar exista din partea Curții din Viena intenția de a desființa cu totul ritul grec, să nu se exercite nici o violență sau forță, după principiul anterior în vigoare. Chiar și în scaunul Săliște, unde se înregistrează cea mai mare afluență de oameni, să nu fie localizată mai multă miliție. Aceștia să fie aduși înapoi la Unire prin îndemnurile evlavioase și instrucția utilă a unor clerici uniți deosebiți și plăcuți. Călugării să rămână liniștiți în mănăstirile lor, altfel vor suporta pedeapsa Curții; să mai fie avertizați ultimativ pașnic.

Instigatorii la rebeliuni și cei care au mers prea departe în răscularea și instigarea poporului, ajungându-se la lovirea și rănirea preoților uniți, cei care s-au împotrivit poruncilor trimise de la Curte sau poruncilor guvernului local, *îndemnând poporul împotriva Unirii*, în sfârșit cei care au înaintat la Tabla regească juridică, în numele celor două comunități, un memoriu în termeni necuviincioși, trebuie imediat prinși. Fără întârziere, directorul fiscal să deruleze procesul conform legii la prima Tablă regească și în cadrul Dietei, și să-i pedepsească după măsură. Și celelalte instanțe de judecată mai mici, prin magistrați și funcționarii angajați, să acționeze ca atare, iar celor afectați și răniți să li se vină în ajutor; funcționarilor să li se dea înapoi ceea ce li s-a luat, iar uniții alungați din bisericile și casele lor să se poată reîntoarce, urmând a fi protejați.

Având în vedere faptul că în rândul *preoților schismatici* se găsesc numeroși care nu sunt supuși ai țării transilvane sau localnici, ci au venit de curând *din Moldova, Țara Românească și alte țări turcești*, aceștia din urmă să fie trimiși pe rând, afară din Principat, cu amenințarea foarte serioasă, că dacă vor

---

⁷⁵ HKA, *Siebenbürger Akten*, rote nr. 56, fol. 520-522, 565, 8 iunie 1746.

încerca să se reîntoarcă în Transilvania, vor fi arestați și pedeșiți aspru datorită nerespectării poruncilor imperiale.

Cu referire la *acei preoți originari din Transilvania, care au primit hirotonia de la un episcop unit și apoi au renegat Unirea*, sau la *aceia care după intrarea în Principat a instigatorilor schismatici, au primit hirotonia în Țara Românească sau Moldova*, se va proceda în felul următor: primii, adică cei apostatați, să fie predați episcopului unit sau vicarului său; celorlalți, care au fost hirotoniți în țări străine, să li se interzică sub pedeapsă aspră, să slujească Liturghia, să administreze tainele sau să îndeplinească vreo altă funcție preoțească. Pe viitor se poruncește ca nici o persoană de rit grec din Transilvania să nu meargă într-o țară străină pentru a primi de acolo hirotonia; în caz contrar aceștia vor fi pedeșiți ca unii refractari ce n-au respectat ordinele țării.

La 11 decembrie 1750, era trimis guvernului o rezoluție imperială. Analizând tulburările și manifestările tensionate, cu efectele lor în destabilizarea liniștii și a ordinii din Principat, se dispunea ca „*neuniții să nu fie deranjați sau împiedicați în slujbele lor, în locașurile care li s-au dat de multă vreme în Sibiu, Brașov și Făgăraș. Nici unul dintre ei să nu fie pedeșit pentru religia lui, numai cei care provoacă răscoale și tulburări*”⁷⁶.

Aceeași atitudine imperială față de românii ortodocși din Transilvania rezultă în mod evident și din decretul trimis după doi ani, la 14 martie 1752:

„După cum stăruim în voința neclintită de a menține și de a protejui în chip grațios Unirea Bisericii de rit grecesc cu cea romano-catolică precum și pe clerul și poporul ce aderă la ea, astfel, de altă parte, *nicidecum nu intenționăm, după cum am arătat în rezoluțiile și ordinele noastre anterioare, că dacă oarecari schismatici din plebea valahă nu ar vrea să îmbrățișeze și să țină Unirea amintită, să fie supărați pentru aceasta și cu atât mai puțin, să fie constrânși la ea, dar să-și țină în pace religia, să se păzească de a seduce pe alții și să renunțe de a ațâța tulburări. Altminteri, vor fi pedeșiți sever ca niște tulburători ai ordinii publice și călcători îndrăzneți ai mandatelor noastre*”⁷⁷.

---

⁷⁶ A. Bunea, *Episcopul Ioan Inocențiu Klein*, p. 254: „[...] districte Vobis Gubernio Nostro Regio mandamus, ne ullus non Unitorum ad mutandum suum ritum cogatur, tanto minus persecutionem ea propter patiat, sed ritus sui exercitium in suis oratoriis ab olim pro eorum cultu indultis et in praesens usque possessis, nominanter Cibinii, et in oppido Fogaras, suburbioque Coronensi non turbetur, aut impediatur, ac proinde nullus eorum Religionis intuitu puniantur, sed ii dumtaxat, qui seditiosi, refractarii, publicae quietis turbatores, malorumque causa reperti fuerint [...]”.

⁷⁷ A. Bunea, *Episcopii*, p. 66-67: „Quemadmodum vero Ecclesiae Graeci Ritus cum Romano Catholica Unionem illiusque sequacem Clerum, et Populum clementer manutenendi, ac protegendi fixa Nobis persistit voluntas, ita e converso juxta priores Nostras benignas Resolutiones, et super his exarata ad Vos mandata, ne utiquam eo intendimus, ut si qui de Plebe Valachica Schismatici dictam Unionem amplecti, colereque nollent, eapropter molestentur, tanto minus ad eam cogantur, dummodo religionem suam pacifice sectentur, alios seducere

În a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, au fost înregistrate unele neînțelegeri între episcopul ortodox din Arad și episcopul unit din Blaj, în legătură cu jurisdicția bisericească în districtul Hălmagiu. La 10 iunie 1752, împărăteasa Maria Tereza a permis episcopului ortodox din Arad jurisdicția asupra românilor ortodocși din această zonă. În rescriptul trimis autorităților locale transilvane dispunea ca *acei români care nu voiau să adere la Unire și care se aflau sub jurisdicția episcopului Aradului, să nu fie tratați cu violență*. Pe de altă parte, celor care au îmbrățișat deja Unirea să nu li se permită pe viitor, întoarcerea la „schismă”. *În chestiunile religioase să nu se întrebuițeze forța ci metode moderate și pașnice. Românii care nu doresc să îmbrățișeze unirea cu „sfânta Biserică romană” să nu fie constrânși la aceasta, în cazul în care s-ar comporta pașnic. Cei care însă, ar provoca răscoale sau acțiuni ilegale, urmau să fie pedepsiți aspru, nu datorită religiei lor, ci datorită tulburării liniștii publice și nerespectării decretelor imperiale*⁷⁸.

La 13 iulie 1759, Curtea din Viena emitea așa-numitul decret de toleranță. Celor care părăsiseră până la acea dată Unirea și nu mai voiau s-o primească pe viitor, urma să li se acorde toleranță privată în anumite condiții⁷⁹: „neuniții” trebuiau să înapoieze toate bisericile luate cu forța de la uniți. Li se interzicea să mai insulte pe preoții și laicii uniți, sau să determine vreo pagubă religiei uniților. Întâlnirile au fost interzise. Preoții „neuniților”, mai ales cei care veneau din afara Transilvaniei, nu aveau voie să întreprindă nimic împotriva legilor țării, a liniștii și a binelui public al Principatului⁸⁰. Episcopul român unit trebuia să se abțină pe viitor de la orice persecutare a românilor „neuniți”, mai ales acolo unde „neuniții” erau tolerați în exercitarea credinței lor⁸¹.

---

caveant, et a ciendis turbis abstineant; secus, veluti quietis publicae et Mandatorum Nostrorum temerarii praevaricatores severe omnino plectendi”.

⁷⁸ *Ibidem*, p. 73: „[...] non tamen eam Nobis esse mentem et voluntatem, ut in Religiosis violentur procedatur, sed eo Nos collimare, ut placidis, suavibusque ea tractentur mediis; ac proinde, si qui de Plebe Valachica Schismatici Unionem cum Romano-Catholica Sancta Ecclesia amplecti nollent, ea propter haud molestentur, tanto minus ad eam cogantur, dummodo Religionem pacifice sectentur, alios seducere caveant, et a ciendis turbis abstineant; tumultus enim, seditiones ac illicitos motus excitaturi non Religionis causa, sed tamquam publicae quietis, mandatorumque Nostrorum temerarii praevaricatores, severissime puniantur [...]”.

⁷⁹ *Ibidem*, p. 162: „constituimus [...] illis, qui hucusque ab Unione defecerunt, nisi sponte ad illam redire velint, tollerantiam tollendo [...]”.

⁸⁰ *Ibidem*: „[...] ac demum de popis suis, praesertim extraneis, quod nihil adversus Jura, et Dominatum nostrum supremum, neque contra Patriae quietem, et bonum publicum quidpiam molituri sint, fide iubeant”.

⁸¹ *Ibidem*: „Quare vobis Gubernio Nostro Regio clementer committimus: [...] una Episcopo Graeci ritus Unitorum Fogarasiensi id ipsum intimaturi: ut ab omni non unitorum, seu Popae illi sint, seu Laici, ex capite non observatae Unionis, ulteriori prosecutione prorsus abstineat,

V. *Schimbarea atitudinii cercurilor oficiale austriece față de chestiunea religioasă a românilor din Transilvania, în baza documentelor conferințelor ministeriale*

Dacă Consiliul Aulic de Război din Viena și celelalte autorități politice de stat austriece au perceput, în prima jumătate a secolului al XVIII-lea, în mod asemănător, Unirea din Transilvania, ca fiind îmbrățișată de majoritatea copleșitoare a românilor din Principat, considerând ca ortodoxe doar trei localități aflate în imediata apropiere de granița sudică transilvană și dispunând prin urmare măsuri aspre de pedepsire a persoanelor străine și române, care ar fi provocat o schimbare a situației confesionale îmbucurătoare pentru politica religioasă vieneză, realitățile au fost considerabil diferite. Conflictelor confesionale de la mijlocul secolului al XVIII-lea au invalidat această teză susținută de autoritățile politice și militare din Transilvania, îmbrățișată și de unele cercuri vieneze și au dezvăluit o altă configurație confesională, determinată desigur și de o nouă orientare eclesiologică, înregistrată în Biserica ortodoxă și catolică, respectiv greco-catolică. Cercurile oficiale austriece au trebuit să-și reconsidere aprecierile făcute până atunci și să propună o politică bisericească în funcție de noile realități confesionale transilvănene.

Conferințele ministeriale evocă, în mod exhaustiv, punctele divergente existente în Viena pe această temă, tensiunea înregistrată la masa dezbaterilor miniștrilor austriece, care trebuiau să găsească o soluție reală la o situație reală din Principat.

Problematika apartenenței confesionale

Contele Anton von Ulfeld, ministru pentru chestiunile transilvane, a reprezentat opinia potrivit căreia, înainte de anul 1744, în afară de „neuniții” din localitățile Brașov, Făgăraș și Sibiu, toți românii din Transilvania ar fi fost uniți⁸². Cei care nu au vrut să primească Unirea, au fost lăsați de la început, în schisma lor, în cele trei localități mai sus amintite. Toți ceilalți însă, în toată țara și-au declarat deja, de atunci, aderența la Unire. Unirea, îmbrățișată de ei în chip liber, nu putea fi invalidată nicidecum, prin invocarea unei uniri prin consimțământ. Pe de o parte, stăruința în credința catolică a confirmat unirea prin consimțământ, pe de altă parte, toți cei de atunci au murit deja, cei care trăiau [la mijlocul secolului al XVIII-lea – n.n.] fiind botezați în bisericile unite și crescuți în Unire, încă de la vârsta copilăriei. De asemenea, Unirea, îmbrățișată în chip liber, nu putea fi invalidată nici prin invocarea ignoranței lor sau a lipsei de instrucție în chestiuni religioase, deoarece dacă s-ar lua în

---

adeoque in locis, ubi tales de facto existunt, qua tolleratos, indultae Religionis suae exercitio, praemissis sub conditionibus uti permittat”.

⁸² Haus-, Hof- und Staatsarchiv Wien (HHStA Wien), *Illyrico-Serbica*, Kt. 4, Conv. 1, 26 April 1756, fol. 105v.

considerație acest principiu, pentru a-i lăsa liberi să îmbrățișeze Unirea, ar trebui din capul locului, pe fondul ignoranței și a lipsei de instrucție, ca cei mai mulți țărani catolici de pretutindeni să fie considerați nu ca aparținând Bisericii catolice, trebuind a fi lăsați liberi să-și aleagă religia.

Potrivit aceluiași ministru, de la începutul secolului al XVIII-lea și până în anul 1744, situația confesională din Principat a fost stabilă, poporul român fiind unit. Abia în acest an, au fost trimiși în Transilvania „popi schismatici străini”, care „nu s-au mulțumit doar să predice înlăturarea Unirii, ci au provocat și tulburări în rândul poporului”⁸³.

Poziția Cancelariei Aulice transilvane era aceea că, după anul 1698 și până în anul 1744, toți românii din Transilvania ar fi fost uniți și „ar fi avut proprietatea asupra tuturor bisericilor și mănăstirilor, cu excepția celor trei localități. Toți popii și călugării ar fi trecut la Unire, de asemenea, toți copiii ar fi fost botezați în Biserica Unită. Apostazia și violențele ce au urmat au fost determinate de emisarii trimiși de patriarhul de atunci”⁸⁴.

Opinia în legătură cu situația Unirii din Transilvania, expusă de Ulfeld și de reprezentanții Cancelariei Aulice transilvane nu a fost împărtășită de Bartenstein, președintele Deputației aulice ilirice. Potrivit punctului său de vedere, în Principatul Transilvaniei au existat, și înainte de 1744, mai mulți ortodocși decât doar cei din cele trei localități amintite. Pe de altă parte, numeroși dintre cei care au primit la începutul secolului al XVIII-lea Unirea n-au avut la acea vreme o idee clară despre ce însemna aceasta. Mulți urmași ai acelor români uniți au părăsit Unirea după anul 1744. Punea, în acest sens, la îndoială interdicția manifestării vieții religioase (cu excepția a trei parohii) în cazul celor ce nu voiau să accepte mărturisirea de credință „stranie” pe care au făcut-o înaintașii lor, prin aderarea la Unire doar prin consimțământ, fără a ști nici măcar în ce constă sau în ce nu constă Unirea. De asemenea, avea îndoieli în ce privește caracterizarea celor ce practicau această religie în liniște, ca fiind tulburători ai liniștii publice⁸⁵.

Dezbatere asupra măsurilor de întărire a Bisericii Unite din Transilvania

Președintele Cancelariei aulice ilirice, Bartenstein, considera că nu e deloc eficientă doar aderarea prin consimțământ la Unire, fără conștientizarea mărturisirii, și fără a ști nici măcar deosebirea dintre mărturisirea actuală și cea precedentă. Unirea, în esența ei, putea fi promovată mult mai mult printr-o instruire solidă, decât prin abordarea acestei lucrări în ordine inversă. Considera

---

⁸³ Arhivele Naționale. Direcția Județeană Sibiu (ANDJS), *Rosenfeld Sammlung*, H. 6-9, nr. 33, fol. 509. Vezi și A. Bunea, *Episcopii*, p. 148.

⁸⁴ HHStA Wien, *Illyrico-Serbica*, Kt. 5, 4 Juni 1759, fol. 61v; vezi și HHStA Wien, *Staatskanzlei – Vorträge*, Kt. 84, 8 ianuarie 1759, fol. 45r.

⁸⁵ HHStA Wien, *Staatskanzlei-Vorträge*, Kt. 65, 17 noiembrie 1750, fol. 28r-30v.

regretabil faptul că între anii 1698-1744, clerul unit nu s-a îngrijit decât de satisfacerea libertăților acordate și de procurarea zeciuicilor, fără a se interesa de Unire sau de a-i instrui pe alții în Unire⁸⁶.

Într-un proiect complex privitor la Unirea națiunii ilirice cu Biserica latină, Bartenstein propunea cu consecvență, „instruirea religioasă moderată și dragostea creștină”⁸⁷, ca metode de întărire a Unirii în Imperiu, criticând categoric constrângerea religioasă. Considera că este inutil și chiar păgubitor pentru Unire, exprimarea unei antipatii și uri publice împotriva tuturor celor ce sunt neuniți, care ar putea fi percepute în mod dureros, mai ales într-un decret public.

A arătat în mod repetat, în referatele și rapoartele sale către Maria Tereza și cancelarul Kaunitz, faptul că trebuia evitată orice constrângere în chestiunile religioase. Propunea folosirea metodelor moderate și nu a celor aspre, de constrângere⁸⁸. Ura manifestată împotriva neuniților o considera ca fiind ceva păgubitor⁸⁹. Era de părere că mulți dintre cei care arătau un zel mare pentru Unire, nu știau temeinic nici măcar în ce constă aceasta cu adevărat, nici adevărata deosebire dintre uniți și neuniți.

Pentru a diminua „înfierbântarea foarte păgubitoare atât pentru stat cât și pentru religie”, acesta cerea să se utilizeze metode prin care nici o parte să nu se simtă lezată, „trăind și lăsând și pe celălalt să trăiască”⁹⁰. A arătat, de asemenea, faptul că, la începutul anilor '50, conferințele ministeriale ținute sub conducerea grafului Königsseg⁹¹ au propus mereu evitarea constrângerii religioase, dar în același timp, pedepsirea celor care tulburau liniștea publică, pentru ca religia catolică dominantă să nu fie dezavantajată prin aceasta⁹². În toate conferințele și decretele imperiale s-a promovat „dublul principiu”, potrivit căruia exercitarea cultului religios al celor de altă credință să fie permis, cu condiția unui comportament liniștit⁹³.

Bartenstein nu a fost de acord nici cu măsurile luate de autoritățile bisericești, politice și militare din Transilvania împotriva românilor ortodocși. A

---

⁸⁶ *Ibidem*.

⁸⁷ HHStA Wien, *Illyrico-Serbica*, Kt. 3, 29 Sept. 1753, fol. 125; vezi și Emmanuel Turczynski, *Konfession und Nation*, Düsseldorf, 1976, p. 140.

⁸⁸ HHStA Wien, *Staatskanzlei-Vorträge*, Kt. 59, 21 März 1748, fol. 114r.

⁸⁹ *Ibidem*.

⁹⁰ HHStA Wien, *Illyrico-Serbica*, Kt. 4, Konv. C, 10 Juni 1755, fol. 262; vezi și Em. Turczynski, *Konfession*, p. 131.

⁹¹ Königsegg Erps a fost președinte al Deputației aulice ilirice între anii 1751-1755 și ministru special în chestiunile transilvane între anii 1755-1757 (vezi Friedrich Walter, *Die Geschichte der österreichischen Zentralverwaltung in der Zeit Maria Theresias (1740-1780)*, Wien, 1938, p. 234-235).

⁹² HHStA Wien, *Illyrico-Serbica*, Kt. 5, Conv. 3, 17 Oktober 1758, fol. 23r-v.

⁹³ *Ibidem*.

criticat măsurile violente dispuse de episcopul unit Petru Pavel Aron împotriva „neuniților”, arătând faptul că aceste măsuri contraveneau propunerilor făcute de conferințele ministeriale din anii precedenți⁹⁴. Atitudinea episcopului unit Aron a fost criticată, la 14 iulie 1756, și de către cancelarul aulic transilvan Gabriel Bethlen. Guvernul transilvan urma să pretindă ierarhului român unit să-și exercite activitatea pastorală cu moderație. Împreună cu preoții săi să se abțină pe viitor de la toate măsurile de pedepsire sau nelegiuire despre care a făcut adesea plângere poporul.

O opinie asemănătoare în legătură cu modul de promovare, extindere și întărire a Unirii în Transilvania a avut și cancelarul Kaunitz. Își baza considerațiile pe afirmația repetată a mai multor oameni de stat austrieci, potrivit căreia constrângerea confesională „era atât împotriva esenței creștinismului cât și împotriva politicii inteligente de stat și a rațiunii sănătoase”⁹⁵, fiind împotriva iubirii creștine, urmând să aducă doar pagube religiei și nicidecum vreun folos⁹⁶. Această atitudine era însă, „o chestiune comodă pentru conducătorii bisericești și lămurii leneși și ignoranți, care trebuiau să dea socoteală în fața lui Dumnezeu, deoarece, prin neglijență, propriul interes și zelul orb, au împiedicat întărirea unirii, ducând-o la ruină, datorită lipsei instruirii religioase”⁹⁷. Răul trebuia căutat la rădăcină, iar lucrurile văzute așa cum erau și nu cum ar fi trebuit să fie. Cei care trebuiau să pună în practică deciziile imperiale nu s-au comportat ca atare. Înclinarea spre măsuri de constrângere și ura împotriva tuturor ilirilor era prea adâncă, încât să se mai fi așteptat promisiunea vreunei schimbări de atitudine⁹⁸. Măsurile de constrângere puteau determina emigrări și rebeliuni. Cele câteva milioane de greci neuniți, care trăiau în monarhie, ar fi putut fi considerați o comoară pentru casa imperială. Aceștia ar fi putut aduce avantaje statului, dacă erau protejați în mod susținut în fața tuturor tendințelor de exploatare, nedreptăți și celelalte lucruri de care se plâneau⁹⁹.

În referatele sale înaintate împărătesei, acesta a informat-o de faptul că, în pofida numeroaselor propuneri ale conferințelor ministeriale și a rezoluțiilor imperiale dispuse în acest sens, starea de liniște nu s-a putut restabili în Principat¹⁰⁰. Cauza răului consta într-un zel orb și necreștin, cât și în intenții

⁹⁴ HHStA Wien, *Illyrico-Serbica*, Kt. 5, Conv. 1, 4 Dezember 1758, fol. 42v-43r.

⁹⁵ Arhivele Naționale. Direcția Județeană Sibiu, *Rosenfeld Sammlung*, H. 6-9, nr. 33, fol. 562; vezi și E. Hurmuzaki, *Fragmente*, p. 197-198; A. Bunea, *Episcopii*, p. 127-128; S. Dragomir, *Istoria dezrobirii*, vol. II, p. 75-77.

⁹⁶ HHStA Wien, *Illyrico-Serbica*, Kt. 3, 21 April 1754, fol. 371.

⁹⁷ A. Bunea, *Episcopii*, p. 128.

⁹⁸ HHStA Wien, *Staatskanzlei-Vorträge*, Kt. 83, 9 Oktober 1758, fol. 127v.

⁹⁹ *Ibidem*.

¹⁰⁰ HHStA Wien, *Illyrico-Serbica*, Kt. 5, Conv. 1, 7 Dezember 1758, fol. 67v.

interesate¹⁰¹. Ministrul a propus ca pe viitor să se interzică categoric toate constrângerile confesionale la adresa ilirilor și în general la adresa tuturor celor de o altă credință greșită, fiindu-le permis celor ce doreau să-și prezinte plângerile direct Curții¹⁰². Pentru înlăturarea tensiunilor dintre uniți și neuniți trebuia ca fiecare parte să fie egal îndreptățită¹⁰³. Catolicilor, uniților și celor de „credință grecească” să li se permită să-și înainteze plângerile direct ministrului Kaunitz¹⁰⁴. La fiecare patru sau șase săptămâni, să se convoace la Viena o conferință care să dezbată chestiunile legate de Transilvania, după care cancelarul de stat să înainteze împărătesei concluziile sale.

În anul 1759, același ministru a cerut din nou abținerea de la constrângerile confesionale împotriva românilor ortodocși din Transilvania¹⁰⁵. Datorită amplorii tensiunii înregistrate în Principat, Curtea vieneză a hotărât numirea unei comisii imperiale care să cerceteze exact situația din Transilvania. La 10 martie 1761, Kaunitz scria împărătesei cu privire la membrii ce urmau a compune această comisie. Din ea trebuiau să facă parte oameni „inteligenți, precauți, fermi și înainte de toate, eliberați de orice prejudecată”¹⁰⁶. Comisia trebuia să utilizeze mijloacele cele mai folositoare pentru calmarea neliniștilor interne, să aibă în toate privințele ca îndreptar dreptatea și echitatea, să nu se grăbească la utilizarea forței, dar nici să afișeze o moderație prea fragilă. Să descopere adevărata cauză a tensiunilor, căutând astfel rezolvarea pozitivă a lucrurilor¹⁰⁷. Ministrul arăta, în continuare, cât de mult rău puteau aduce prejudecățile, zelul exagerat și măsurile violente în executarea ordinelor prea înalte¹⁰⁸.

Ministrul pentru chestiunile transilvane, Ulfeld, a confirmat aceeași metodă moderată de acțiune, dispusă și în anii anteriori în Transilvania. Protocolul semnat la 26 aprilie 1756 atestă faptul că și în anii 1749 și 1752, guvernului și guvernatorului din Transilvania li s-au trimis decizii imperiale care vizau convertirea pașnică la Unire¹⁰⁹. Rezoluțiile imperiale elaborate la acea dată cereau autorităților locale să se abțină de la violență în chestiunile religioase. Acei români care nu doreau să îmbrățișeze Unirea nu trebuiau nicidecum constrânși la aceasta prin „măsuri violente”, ci prin „învățătura sănătoasă,

---

¹⁰¹ *Ibidem*.

¹⁰² *Ibidem*, fol. 69.

¹⁰³ HHStA Wien, *Staatskanzlei-Vorträge*, Kt. 84, 16 Jänner 1759, fol. 36v.

¹⁰⁴ *Ibidem*, fol. 38v.

¹⁰⁵ HHStA, *Illyrico-Serbica*, Kt. 5, Conv. 4, 1759, fol. 98v.

¹⁰⁶ HHStA Wien, *Staatskanzlei-Vorträge*, Kt. 88, 10 März 1761, fol. 81r.

¹⁰⁷ *Ibidem*.

¹⁰⁸ *Ibidem*, fol. 81v.

¹⁰⁹ HHStA Wien, *Illyrico-Serbica*, Kt. 4, Conv. 1, 26 April 1756, fol. 102v.

exemplul bun al clerului unit, prin măsuri pașnice și moderate”¹¹⁰. Cei care, îndemnați de „neuniți”, părăsiseră Unirea urmau a fi trecuți cu vederea, în condițiile în care se comportau în liniște și nu tulburau liniștea internă a țării¹¹¹. Și aceste propuneri primeau acordul împărătesei¹¹². La 11 decembrie 1755, Curtea din Viena dispuse constituirea unei comisii formată din reprezentanți ai armatei, administrației financiare și provinciale pentru cercetarea „gravaminelor” înaintate de mitropolitul Nenadovici și de episcopul unit din Transilvania la Viena¹¹³.

Chestiunea jurisdicției bisericești asupra românilor ortodocși din Transilvania

În pofida interdicțiilor de jurisdicție asupra Transilvaniei, dispuse mitropolitului de la Karlovitz de Curtea din Viena în anii '50, mitropolitul a revendicat în mod neîntrerupt această jurisdicție.

Opiniile miniștrilor au fost diferite în acest sens. La 5 aprilie 1756, Bartenstein, președintele Deputăției aulice ilirice, a adus în discuție chestiunea jurisdicției bisericești asupra românilor ortodocși. A propus celorlalți miniștri spre analiză, oportunitatea trecerii ortodocșilor din Transilvania sub jurisdicția mitropolitului din Karlovitz. În chestiunile religioase, precum hirotonie, dispute matrimoniale sau dispense, trebuiau să se adreseze și aceștia unui conducător bisericesc de ritul lor¹¹⁴. Considera mai potrivit ca aceștia să fie supuși ierarhului bisericesc ortodox din Karlovitz, care se afla în cadrul monarhiei austriece, decât să fie trecuți sub jurisdicția vreunui episcop, mitropolit sau patriarh din afara imperiului¹¹⁵.

În protocolul redactat cu privire la dezbaterile conferinței ministeriale din 26 aprilie 1756 și înaintat împărătesei spre aprobare, ministrul pentru chestiunile transilvane Ulfeld ajungea la concluzia că mitropoliții din Karlovitz nu au exercitat, nici în timpurile anterioare nici în cele prezente, vreo jurisdicție bisericească în Transilvania¹¹⁶, cu o singură excepție: ținutul Hălmașului, unde episcopul ortodox al Aradului, subordonat mitropolitului din Karlovitz, primise aprobare din partea Curții să-și exercite jurisdicția spirituală. Comitatul Zarandului aparținuse înainte regatului Ungariei, o parte a acestuia fiind alipită ulterior Principatului Transilvaniei¹¹⁷. Plecând de la aceste date și de la faptul că privilegiile ilirice nu s-au extins nicicând și asupra ortodocșilor din Transilvania, Ulfeld propunea ca mitropolitului sârb să nu i se accepte nici o influență în

---

¹¹⁰ *Ibidem*.

¹¹¹ *Ibidem*.

¹¹² *Ibidem*, fol. 107v.

¹¹³ *Ibidem*, fol. 100v.

¹¹⁴ HHStA Wien, *Illyrico-Serbica*, Kt. 4, Conv. 1, 5 April 1756, fol. 89.

¹¹⁵ *Ibidem*, fol. 90.

¹¹⁶ HHStA Wien, *Illyrico-Serbica*, Kt. 4, Conv. 1, 26 April 1756, fol. 93v-94r.

¹¹⁷ *Ibidem*, fol. 94r.

chestiunile religioase din Principat. Ulfeld arăta mai departe faptul că și în protocolul conferinței ministeriale din 29 aprilie 1752, care luase în discuție starea tensionată din Transilvania legată de Unire și suspiciunile ce planau asupra mitropolitului, se luase decizia ca acesta să fie avertizat că, în cazul amestecului în chestiunea Unirii din Transilvania și în cazul determinării românilor la părăsirea Unirii, i se va interzice chiar și jurisdicția, care i se permitea la acea vreme, în districul Hălmegeului¹¹⁸.

Rezoluțiile ulterioare trimise mitropolitului, la 13 iulie 1752 și 14 martie 1753, specificau, încă o dată, faptul că privilegiile acordate națiunii ilirice, confirmate în timp de Cancelaria Aulică regească ungară, Consiliul Aulic de Război, Cancelariile Aulice austriacă și de stat și Deputația aulică banatică, n-au fost nicicând acordate și locuitorilor Transilvaniei, nefiind confirmate de Cancelaria Aulică transilvană¹¹⁹. Privilegiile acordate națiunii ilirice n-au fost nicicând înțelese ca aparținând și locuitorilor Transilvaniei, „schismaticii” din Transilvania nefiind lăsați să facă uz de aceste beneficii. Pe de altă parte, arăta Ulfeld, diplomele leopoldine din anii 1699 și 1701 prevedeau acordarea de privilegii în Transilvania, doar celor care au îmbrățișat Unirea, „schismaticii” rămânând prin urmare, excluși de la acestea. El propunea păstrarea acestei stări de lucruri și pe mai departe¹²⁰. Ministrul austriac arăta așadar faptul că petițiile numeroase înaintate de mitropolit privitoare la extinderea jurisdicției sale în Transilvania și la acordarea de privilegii celor care aveau aceeași credință cu acesta erau neîntemeiate¹²¹.

Obiceiul de a „asigura” cele trei localități cu preoți hirotoniți de episcopi din Țara Românească să fie continuat și pe mai departe¹²², deoarece arhiepiscopul de Karlovitz, care, ca și episcopul din Țara Românească, aparținea în cele religioase de patriarhul din Ipek¹²³, va căuta să extindă schisma mai mult decât episcopul din Țara Românească¹²⁴. Prin admiterea jurisdicției mitropolitului asupra neuniților din Transilvania, Unirea introdusă și întărită cu „străduințe neostenite și cheltuieli considerabile” va fi distrusă de intrigile preoților „schismatici”, care ascultau de episcopii Aradului și

---

¹¹⁸ *Ibidem*.

¹¹⁹ *Ibidem*, fol. 99r.

¹²⁰ *Ibidem*, fol. 99v-100r.

¹²¹ *Ibidem*, fol. 103r.

¹²² *Ibidem*, fol. 103v.

¹²³ În cazul afirmației ministrului Ulfeld din 26 aprilie 1756, potrivit căreia la acea dată mitropolitul din Karlovitz și episcopul Olteniei ar fi fost sub jurisdicția patriarhului de Ipek (Pécs), e vorba de o greșeală. Oltenia a fost sub jurisdicția mitropolitului român din București, iar Mitropolia din Karlovitz era recunoscută *de facto* ca o mitropolie autonomă.

¹²⁴ HHStA Wien, *Illyrico-Serbica*, Kt. 4, Conv. 1, 26 April 1756, fol. 103v.

Carlovițului și de poporul valah¹²⁵. Tocmai de aceea, este de dorit ca și pe mai departe, în locurile unde „schisma” este tolerată, să se admită preoți hirotoniți în Țara Românească, ce se comportă liniștiți de aproape 60 de ani, fără a intenționa să facă prozeliți, așa cum fac cei din Karlovitz. Să fie interzisă până și cea mai mică corespondență cu Karlovițul, care a determinat în ultimii ani multă neliniște și a adus Transilvania într-o tensiune extremă¹²⁶. Jurisdicția bisericească a mitropolitului sârb asupra locuitorilor din Transilvania, sau chiar doar asupra neuniților din Brașov și Făgăraș, ar putea determina cele mai periculoase intrigi în țară. Numărul mare al celor care ar părăsi Unirea ar putea forța acordarea privilegiilor amintite, existente în Ungaria¹²⁷.

Ministrul Bartenstein și-a susținut însă mai departe punctul de vedere, arătând că lui i se părea mai potrivit ca românii să fie trecuți sub ascultarea mitropolitului din Karlovitz, decât a unor supuși ruși sau turci¹²⁸. În momentul în care s-a dezbătut însă chestiunea numirii unui episcop ortodox propriu pentru Transilvania, el s-a pronunțat favorabil pentru o asemenea rezolvare. Regreta faptul că, de atâția ani, se amestecă unele cu altele și nu se dorește a se face distincție în multe aspecte care sunt clar distincte¹²⁹. În legătură cu exercitarea sau interdicția exercitării jurisdicției mitropolitului din Karlovitz în Transilvania, în prima jumătate a secolului al XVIII-lea, același ministru a arătat faptul că în perioada în care Oltenia s-a aflat sub dominație habsburgică (1718-1739), episcopul român ortodox din acest teritoriu și-a exercitat jurisdicția bisericească și asupra românilor ortodocși din Brașov¹³⁰. Arăta mai departe faptul că, prin două rezoluții imperiale din anii 1728, respectiv 1736, episcopul ortodox din Oltenia a fost trecut sub ascultarea mitropolitului din Carloviț. Jurisdicția mitropolitului asupra ortodocșilor din Brașov a fost recunoscută de Curtea din Viena și după anii 1739, când Oltenia a încetat să mai fie teritoriu de

---

¹²⁵ *Ibidem*, fol. 103v-104r.

¹²⁶ *Ibidem*, fol. 106r.

¹²⁷ *Ibidem*, fol. 104v.

¹²⁸ HHStA Wien, *Illyrico-Serbica*, Kt. 5, Conv. 3, 17 Oktober 1758, fol. 26r.

¹²⁹ *Ibidem*, fol. 26v.

¹³⁰ După pacea de la Passarowitz (1718), Mitropolia din Belgrad, care aparținuse în trecut Patriarhiei de Pécs, a fost declarată ca mitropolie „neoacquistică” independentă, iar mitropolitul ei, Moise Petrovici, a fost recunoscut și confirmat de Curtea din Viena în anul 1718. În anul 1725, Episcopia ortodoxă din Oltenia a fost luată de la Mitropolia Țării Românești și trecută sub jurisdicția Mitropoliei din Belgrad. În același an, cele două mitropolii din Belgrad și Karlovitz s-au unificat. Mitropolitul din Karlovitz a fost ales și pentru Belgrad. Astfel, el s-a putut simți responsabil și și-a putut aroga drepturile și pentru Transilvania. Probabil că, pentru perioada următoare anului 1739, după ce Belgradul n-a mai aparținut Imperiului habsburgic, jurisdicția Mitropoliei din Karlovitz asupra Transilvaniei a fost negată de unii miniștri austrieci, deoarece jurisdicția asupra acestui Principat era o chestiune ce intra în atribuțiile Mitropoliei din Belgrad (vezi Em. Turczynski, *Konfession*, p. 155-159).

dominație austriacă, în anii 1741 și 1749, prin două documente semnate de însăși împărăteasa Maria Teresa și parafate și cu sigiliul imperial¹³¹. Privitor la cele două decrete imperiale amintite, președintele Cancelariei Aulice transilvane obiectase, în cadrul ultimei conferințe ministeriale din decembrie 1758, faptul că primul decret imperial a fost emis de Consiliul Aulic de Război pentru a facilita înrolarea populației necesare pentru război, iar al doilea s-a emis la încheierea războiului. Bartenstein considera faptul că, în ciuda unei posibile motivații a emiterii acestor două decrete, ele nu pot fi totuși trecute cu vederea¹³².

Bartenstein a fost acela care, în cadrul conferințelor ministeriale, a prezentat și un tablou foarte diferențiat al situației de drept și al evoluției confesionale în provinciile sud-estice ale monarhiei. La 21 octombrie 1758, a propus ca mitropolitului din Carloviț să i se facă cunoscut faptul că, și în chestiunile religioase, ca de fapt și în alte aspecte, Principatul Transilvaniei are o constituție diferită¹³³.

Episcop exempt pentru românii ortodocși din Transilvania

Mișcările ortodoxe din Transilvania sudică au căpătat amploare în a doua jumătate a anului 1758 și în anul următor. Măsurile aspre ale episcopului Petru Pavel Aron, succesorul episcopului Klein, și cele ale autorităților locale împotriva ortodocșilor i-au întărit pe aceștia în hotărârea de a nu renunța la „problemele fundamentale de credință”¹³⁴.

Conferințele ministeriale, ce au avut loc între anii 1758-1761 la Viena, au analizat în acest context problema numirii unui episcop ortodox propriu pentru românii ortodocși din Transilvania, luând unele decizii în acest sens. Trecerea românilor ortodocși transilvani sub jurisdicția mitropoliei de Karlovitz putea duce la conturarea periculoasă a unei opoziții ortodoxe în bloc. Pericolul orientării Ortodoxiei din Transilvania spre Rusia părea și mai grav¹³⁵. În aceste condiții s-a decis, în anul 1758, numirea unui episcop exempt ca și administrator al episcopiei transilvane, căruia i s-a interzis, în mod categoric, să se opună extinderii Unirii cu Biserica Romei în acest teritoriu¹³⁶.

---

¹³¹ HHStA Wien, *Illyrico-Serbica*, Kt. 5, Conv. 4, 8 Jänner 1759, fol. 44r-v.

¹³² HHStA Wien, *Staatskanzlei-Vorträge*, Kt. 84, 8 ianuarie 1759, fol. 45r.

¹³³ HHStA Wien, *Illyrico-Serbica*, Kt. 5, Conv. 3, 21 Oktober 1758, fol. 38v.

¹³⁴ K. Hitchins, *Die Idee der Nation*, București, 1989, p. 71.

¹³⁵ În anul 1758, unii emisari ruși propuneau unei delegații românești aflate la Viena, să-l aleagă de episcop pe călugărul sârb Ghenadie Vasilevici și să fie de acord cu trecerea noii episcopii sub jurisdicția sinodului rus. Mitropolitul din Karlovitz, care a aflat aceste informații de la episcopul Timișoarei Vichentie Ioanovici Vidak, a anunțat Curtea din Viena în mod repetat cu referire la acestea. Vezi Em. Turczynski, *Konfession*, p. 131.

¹³⁶ *Ibidem*, p. 94.

În cadrul conferinței ministeriale din 19 august 1758, Bartenstein a propus înființarea unei episcopii proprii pentru Transilvania. Pe această cale, s-ar fi putut crea o separare între cele două unități bisericești administrative, folosind principiul „divide et impera”¹³⁷. Cancelarul Kaunitz a avut un punct de vedere asemănător. A propus toleranța pentru ortodocși și numirea unui episcop ortodox exempt care să nu împiedice Unirea. S-a împotrivit și unei extinderi a jurisdicției mitropolitului din Karlovitz în Transilvania.

Ministrul pentru chestiunile transilvane, Ulfeld, și cancelarul aulic pentru Transilvania, Bethlen, s-au opus numirii unui episcop exempt în Transilvania. Au fost convinși de faptul că neliniștile înregistrate în Principat se datorau doar amestecului mitropolitului sârb și că aplicarea din nou, a măsurilor luate în anii 1744 și 1752, cum ar fi, spre exemplu, îndepărtarea sau arestarea tuturor trimișilor din Karlovitz, ar asigura curând restabilirea ordinii și a liniștii confesionale în Principat.

După ce aflase rezultatele conferinței, împărăteasa Maria Tereza le-a dat încă o dată ministrului Kaunitz, pentru a-și exprima încă o dată, în mod definitiv, opinia. La 9 octombrie 1758, ministrul își prezenta punctul de vedere neschimbat în legătură cu numirea unui episcop ortodox în Principat. Propunea ca să fie trimis un „episcop exempt înțelept” și nu unul „zelos”, care să nu aducă vreo pagubă Unirii și care în viitor ar putea trece cu întreaga lui comunitate la Unire. Pentru acest post, Kaunitz propunea împărătesei și numele episcopului ortodox Dionisie Novacovici¹³⁸. Patru zile mai târziu, la 13 octombrie 1758, Maria Tereza aproba propunerile cancelarului Kaunitz¹³⁹.

Cu referire la numirea unui episcop ortodox în Transilvania, cancelarul Kaunitz primise două referate din partea ministrului pentru chestiunile transilvane, Ulfeld, și de la președintele Deputației aulice ilirice, Bartenstein, care propuneau pe episcopul Dionisie din Buda¹⁴⁰. La 19 iulie 1759, Kaunitz făcea cunoscute împărătesei aprecierile sale. La acea vreme, episcopul Dionisie nu vorbea limba română, și de aceea, la început a refuzat noua funcție. Mai târziu a venit din partea aceluiași Dionisie declarația că „speră ca în câteva luni să învețe limba amintită, și de aceea nu mai are îndoieli cu privire la funcția de episcop pe care s-o exercite în Transilvania”¹⁴¹. Se arătau din nou dispozițiile ce

---

¹³⁷ ANDJS, *Rosenfeld Sammlung*, H. (6-9), nr. 33, fol. 497-498.

¹³⁸ HHStA Wien, *Staatskanzlei-Vorträge*, Kt. 83, 9 Oktober 1758, fol. 128v; vezi și E. Hurmuzachi, *Fragmente*, p. 199; Idem, *Documente*, VII, p. 19-20; A. Bunea, *Episcopii*, p. 131-132. Nici unul din autorii citați nu dau cota documentului.

¹³⁹ *Siebenbürgische Hofkanzlei*, nr. 325, 1758, apud ANDJS, *Rosenfeld Sammlung*, H. 6-9, fol. 504. Textul este amintit și de A. Bunea, *Episcopii*, p. 132, și S. Dragomir, *Istoria dezrobirii*, vol. II, p. 84, fără a fi menționată cota.

¹⁴⁰ HHStA Wien, *Staatskanzlei-Vorträge*, Kt. 84, 19 Juli 1759, fol. 82r.

¹⁴¹ *Ibidem*.

urmau a fi transmise noului episcop: „[...] să-i fie interzisă ispitirea uniților, oferirea de refugiu acestora și extinderea jurisdicției sale și asupra acestora”¹⁴².

La 10 martie 1761 a fost numită o comisie imperială care să cerceteze exact situația confesională tensionată din Transilvania¹⁴³. Deja la 12 martie 1761, conferința ministerială a propus numirea lui Adolf Freiherr von Buccow în postul de general comandant în Transilvania, urmând ca acesta să plece în Transilvania împreună cu noul episcop Dionisie¹⁴⁴. Propunerile miniștrilor erau aprobate de Maria Tereza la 13 martie 1761¹⁴⁵.

În cadrul consfătuirilor ministeriale, cercurile politice conducătoare din Viena și-au schimbat în timp conceptul despre ceea ce consideraseră până atunci a fi premisele necesare ale unei Uniri autentice. Punctul de vedere al ministrului Ulfeld era compatibil cu conceptul unei Uniri în spiritul sinodului florentin, aflându-se în opoziție cu ministrul Bartenstein care a văzut în ignoranța poporului român simplu un motiv pentru considerația că, în cazul majorității românilor din Transilvania, n-a putut fi vorba niciodată de o adevărată aprobare a Unirii. Opiniile sale cu referire la necesitatea unei primiri conștiente a Unirii de către credincioși, fiecare în parte – despre necesitatea unei convertiri directe a persoanelor – s-a impus în rândul autorităților din Viena, cu cât mai îndelungat, cu atât mai decisiv și aceasta a determinat ca și în Viena să fie însușit punctul de vedere potrivit căruia Unirea din Transilvania urma să fie analizată mai puțin din perspectiva Sinodului de Unire și a episcopului său, cât mai ales din perspectiva convertirii persoanelor individuale la Unire.

„Punerea în valoare a semnificației deciziei individuale a fiecărei persoane corespundea conștiinței culturale a timpului de atunci. Deoarece iluminismul și inaugurarea perioadei moderne au abordat ca necesitate și declararea rațională personală față de lumea religioasă în care se trăia, sau, în cazul în care nu se putea sau nu se dorea o astfel de declarație, ieșirea din comunitatea religioasă respectivă printr-o decizie rațională. A fost așadar, individualismul modern, cel care a condus la mijlocul secolului al XVIII-lea ca autoritățile austriece să înceapă să se preocupe tot mai mult de drepturile individuale și de libertatea de conștiință a fiecăruia în parte? Întrebarea merită să fie amplu cercetată, deoarece pe această cale autoritățile austriece vor putea fi înțelese mai bine și atunci se va dovedi dacă evoluțiile specifice istoriei mentalităților au contribuit sau nu, în capitala Imperiului, ca acele cercuri din Transilvania,

---

¹⁴² HHStA Wien, *Illyrico-Serbica*, Kt. 5, Conv. 4, 1759, fol. 99r.

¹⁴³ HHStA Wien, *Staatskanzlei-Vorträge*, Kt. 88, 10 März 1761, fol. 81r.

¹⁴⁴ Georg Michael von Herrmann, *Das alte und neue Kronstadt*, vol. I, Sibiu, 1883, p. 249, apud Em. Turczynski, *Konfession*, p. 183.

¹⁴⁵ A. Bunea, *Episcopii*, p. 205. Au fost numite trei persoane ca membri în Comisia amintită: generalul Adolf Baron Buccow, baronul Dietrich și baronul Möringer.

care înțelegeau încheierea Unirii ca pe un fapt comunitar și nu îi acordau și semnificațiile unui proces de convertire, să devină minoritare”¹⁴⁶.

În pofida unei opinii unanime care să se fi impus în cadrul conferințelor ministeriale din Viena, a învins tot mai mult ideea că însăși Unirea și liniștea publică a Principatului pot fi asigurate mai bine prin acordarea toleranței pentru românii neuniți¹⁴⁷.

O analiză comparativă a rapoartelor generalilor militari din Sibiu trimise Consiliului Aulic de Război, a dispozițiilor imperiale trimise autorităților politice și militare din Principat, a dezbaterilor din cadrul conferințelor imperiale, și a evenimentelor petrecute pe plan local poate oferi istoricului posibilitatea de a constata complexitatea fenomenului Unirii bisericești din Transilvania, în acest teritoriu de graniță al monarhiei, căruia i s-a atribuit mereu atenție maximă din punctul de vedere al securității interne și externe. Configurația politică internațională, aspectele de istorie a mentalităților au influențat, desigur, și ele politica bisericească a Curții din Viena față de ortodocșii din monarhie, în chip diferențiat.

DIE ATTITUDE DER ÖSTERREICHISCHEN ÖFFENTLICHEN KREISEN
BEZÜGLICH DEN ORTHODOXEN RUMÄNEN SIEBENBÜRGENS MITTE
DES 18. JAHRHUNDERTS, BASIERT AUF DEN URKUNDEN DES
KRIEGSHOFRATES UND DER BERICHTEN DER
MINISTERKONFERENZEN AUS WIEN
Zusammenfassung

Der Beitrag untersucht die Auffassung der öffentlichen österreichischen Kreisen, des Kriegshofrates, betreffend die konfessionelle Zugehörigkeit der Siebenbürgen Rumänen. Es wird die Situation der Union der Siebenbürgen Rumänen mit der Kirche Roms Mitte des 18. Jahrhunderts, auf Grund der kaiserlichen Beschlüsse und der Berichten der Ministerkonferenzen für die Konsolidierung der Unierten Kirche Siebenbürgens analysiert.

Die Schlüsse des Autors, die auf Grund der Berichten der Ministerkonferenzen aus Wien formuliert wurden, betonen die Genese und die Geschichte der Idee dass die Union selbst und die öffentliche Ruhe des Fürstertums, durch Gewährung der Toleranz für die nicht unierten Rumänen besser gesichert werden könnten.

---

¹⁴⁶ Ernst Chr. Suttner, *Unirea bisericească din Transilvania 1697-1761. Străduința pentru comuniune sacramentală dintre Bisericile surori degerează în convertirea creștinilor ortodocși la catolicism*, în *Teologia*, 1997, nr. 2, p. 46-56.

¹⁴⁷ Karl Heinz Frankl, nota realizată – în calitate de al doilea referent științific – în referatul tezei de doctorat intitulată *Politica bisericească a Curții din Viena în Transilvania în timpul Mariei Tereza*, susținută de Mihai Săsăujan la Viena, în noiembrie 1996.